

Бірюков І. В.¹

здобувач,

Причорноморський НДІ економіки та інновацій, м. Одеса

Biriukov Ihor

Researcher,

Black Sea Research Institute of Economics and Innovation, Odessa

КОРУПЦІЙНІ АСПЕКТИ ПОЯВИ ТА ПОШИРЕННЯ ПРИХОВАНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. У статті розкриті основні аспекти прояву корупційних відносин у підприємницькій діяльності. Висвітлені основні причини прихованого підприємництва з позиції корупційного впливу. Запропоновано розмежування корупційних відносин за сферами їх налагодження на відносини типу «бізнес–влада» та «бізнес–бізнес». Охарактеризовано негативні наслідки корупційних відносин в приватному бізнесі. Розкрито специфічні форми реалізації в приватному бізнесі корупційних відносин. Охарактеризовано причинно-наслідкові зв'язки між корупцією та тіннізацією економіки, мотивацією бізнесу до прихованого підприємництва. Узагальнені чинники, які визначають рівень застосування відповідальності за корупційні стосунки типу «бізнес–бізнес». Обґрунтовано важливість та необхідність запровадження заходів протидії корупційним відносинам, які орієнтовані на формування прозорого конкурентного середовища бізнесу.

Ключові слова: детінізація бізнесу, корупція, корупційні відносини, корупційні відносини в приватному бізнесі, приховане підприємництво, тіннізація, тіньова економіка.

Постановка проблеми. Наявність тіньової економічної діяльності, що посилена корупційними аспектами загрозливо впливають на інституційне середовище країни, створюють загрози розвитку економіки, соціальної сфери в державі, стримують зростання добробуту та покращення життя населення, формування сприятливого бізнес-середовища та інвестиційного клімату, негативно позначаються на ефективності боротьби й протидії злочинності, дієвості правоохоронної та судової системи.

Корупція породжується тіньовою економічною діяльністю, тіньові операції в економіці сприяють прояву корупції, проте саме корупція формує основу поширення та розвитку тіньової економіки. Тобто від такого поєднання спотворюються фундаментальні засади функціонування інститутів в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним основам дослідження тіньової економіки присвячено значну кількість наукових робіт. У частині появи прихованого бізнесу, нелегального підприємництва, прихованої економічної діяльності, а також окремих аспектів протидії корупційної складової тіньових економічних відносин значного доробку внесено працями Ф. Шнайдера [1], Е. де Сото [2], В. Ісправнікова [3], С. Єчмакова [4], Д. Кауфмана, В. Танзі, З. Варналія [5], І. Мазур [6], О. Предборського [7], М. Фоміної [8] та ін.

Проблема детінізації економіки, протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом розкривається у працях з цієї тематики [2–4] та здебільшого окреслює позитивні зрушення, які привносяться заходами боротьби з відмиванням «брудних» грошей на детінізацію економіки. Проте, надмірне захоплення заходами боротьби з тіньовою економікою без врахування можливого зворотного зв'язку зазвичай призводить до ще більшої тіннізації економіки, отримуючи додаткові риси, схеми та корупційну складову.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в виявленні корупційного аспекту тіньових відносин при здійсненні прихованої підприємницької діяльності з пози-

цій наслідків їх впливу на соціально-економічний розвиток України.

Опис основного матеріалу дослідження. Тіньова економіка у більшості наукових праць визнається джерелом «брудних» грошей [9–10]. Проте, склад тіньової економіки формується не лише з протизаконних видів діяльності, але й прихованих [5; 6; 11]. Тобто, внаслідок неналежного функціонування державних інститутів в Україні в тінь потрапляє значна частина економічних операцій «сірої» економіки, яка могла б за сприятливих умов ведення бізнесу легалізуватися. Таким чином, заходи протидії можуть суттєво перешкоджати не лише легалізації, але й призводити до зростання рівня тіннізації економіки. Саме це ключове питання у формуванні заходів регуляторної політики запобігання прихованого підприємництва є надзвичайно важливим аспектом детінізації економічних відносин в країні.

Розуміння лише негативних наслідків тіньової економіки є вкрай обмеженим щодо сутності цього економічного явища. Розгляд тіньових процесів значно ширше, дало підстави вченим виявити позитивні аспекти тіньової економіки [4]:

1) згладжування дисбалансу економічної кон'юнктури внаслідок переливу ресурсів між легальною і тіньовою економікою;

2) зменшення соціального тягаря та соціальної напруги у суспільстві за рахунок неформальної зайнятості, що дає змогу уникати небажаних соціальних витрат та підтримувати мінімальний рівень матеріального становища мало-забезпечених;

3) підживлення легальної економіки за рахунок переливу частини коштів з тіньового сектору при використанні неофіційних доходів для придбання товарів і послуг у легальному секторі, оподаткуванні «відмитих» нелегальних капіталів тощо.

Прискорення тіньових економічних процесів відбувається під впливом недосконалості інституційного та бізнес середовища, загальної макроекономічної нестабільності та соціально-політичної напруги в суспільстві причинами чого можуть також розглядатися:

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9609-2592>

1) погіршення очікувань суб'єктів економіки щодо перспектив подальшого розвитку;

2) панічні настрої серед населення, що призводять до зростання попиту на валюту, відтоку депозитів із фінансового сектору;

3) погіршення ставлення до інститутів держави, зменшення довіри до влади та скорочення загального рівня податкової культури спричинене непрозорістю використання податкових надходжень, зниженням рівні життя населення та доступності соціально-економічних благ;

4) різке скорочення прибутків у підприємницькому секторі та зростання збитковості підприємств, спричинене тінізацією економічних операцій для забезпечення можливості подальшого виживання бізнесу.

Особливого значення в цій ситуації набувають корупційно-тіньові відносини, що виникають на різних рівнях взаємодії суб'єктів господарювання між собою, а також з інститутами влади. Взаємозв'язок між появою корупції та тіньової економіки настільки тісний на рівні причини та наслідків, що їх поєднання утворює цілісність [12].

За період дослідження процесів появи та прояву корупції у суспільстві, враховуючи досвід в національній економіці окремі питання протидії та запобігання корупції були враховані у нормативно-правових актах. Так, на сьогодні сформувався доволі вагомий перелік активів, які врегульовують окремі питання корупційних ризиків та їх впливу на процеси суспільного розвитку (табл. 1).

Відповідно до законодавства, корупційне правопорушення – це «діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність». Крім того сама корупція у законодавчих термінах є «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». А неправомірною вигодою закон визначає «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав». Загальний перелік осіб, щодо яких передбачено відповідальність за корупцію визначені у статті 3 Закону України «Про запобігання корупції». Слід відмітити доволі значний перелік осіб, основним спільним критерієм для яких можна визначити виконання певних владних повноважень за посадою та спроможність ухвалювати відповідні рішення, тобто «які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків» [13].

Тіньова економіка має місце в усіх країнах світу (як бідних, так і високорозвинених), вона може реалізуватися у різних сферах економічної діяльності (виробництві, обміні, розподілі, споживанні), а також проявлятися в різних формах і обсягах.

Враховуючи загальні аспекти корупційного прояву при здійсненні підприємницької діяльності, варто акцентувати на двох основних сферах її існування у середовищі бізнесу (рис. 1).

Слід відмітити, що переважною більшістю досліджень корупційних аспектів пов'язують із стосунками між владою та бізнесом. На це значною мірою впливає суспільна думка, загальне поширення таких діянь. Разом з тим, відповідальність за службові злочини передбачена також для посадових осіб у приватному секторі, що почало розглядатися корупцією після приєднання України до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та Конвенції ООН проти корупції.

У зазначеній Конвенції введення окремої кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення типу «бізнес–бізнес» обумовлено низкою чинників (рис. 2).

«Тіньова економіка є стихійна і творча реакція народу на неспроможність корумпованої держави задовольняти основні потреби зuboжilих мас» [2, с. 58]. Це по суті означає, що масштаби нелегального бізнесу прямо пов'язані з низьким рівнем життя населення, тому, його подолання можливе за рахунок покращення економічної ситуації, у протилежному випадку, середовище тіньової економіки збережеться. Не випадково, що у такому контексті ще древні римляни розкривали логіку зв'язку явищ «підкуп – псування – занепад». На практиці будь-які адміністративні бар'єри долаються хабарями – підкуп: чим вищий бар'єр, тим більше хабарів і бажаючих їх отримувати серед чиновників.

Незаперечною є шкідливість для розвитку суспільства корупції в цілому, оскільки вона сприяє концентрації у приватному тіньовому секторі значних фінансових ресурсів та повноважень, які вилучені з публічного сектору та могли б бути спрямовані на вирішення соціально-економічних проблем розвитку, а також на виконання державою своїх основних функцій. Крім того, корупція типу «бізнес–бізнес» шкідлива для розвитку самого бізнесу, оскільки позначається на загальному характері та можливостях здійснення підприємницької діяльності.

Корупція типу «бізнес–бізнес» спричиняє появу низки ризиків, які впливають на здійснення економічної діяльності та впливають на появу прихованих операцій:

- на довгострокову перспективу внутрішньо корупційні дії впливають на зниження рівня конкурентоспроможності. Це пов'язано з тим, що корупція деструктивно впливає на розвиток бізнесу через втрату навичок розвивати бізнес на конкурентних засадах, призводить до зниження якості продуктів, послуг та кваліфікації персоналу;
- декваліфікація, зменшення важливості професійних знань, навичок та досвіду персоналу внаслідок можли-

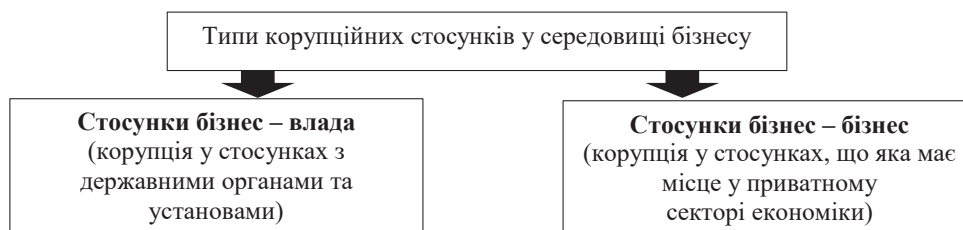

Рис. 1. Типи корупційних стосунків, що виникають при здійсненні підприємницької діяльності

Перелік основних нормативних документів, що регламентують протидію та запобігання корупції

Нормативно-правовий документ	Основні аспекти регулювання
1	2
Міжнародні акти	
<p>Конвенція ООН проти корупції, підписана від імені України 11.12.03 в м. Меріда (Мексиканські Сполучені Штати) та ратифікована згідно із Законом України від 18.10.06 № 251-V (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text)</p>	<p>Цілями Конвенції є:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; b) заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; c) заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном.
<p>Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), підписана від імені України 27.01.99 в м. Страсбурзі та ратифікована згідно із Законом України від 18.10.06 № 252-V (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text)</p>	<p>Заходи, яких необхідно вжити на національному рівні (Глава II, статті 1 – 13)</p> <ul style="list-style-type: none"> – дача хабаря національним державним посадовим особам – одержання хабаря національними державними посадовими особами – хабарництво членів національних представницьких органів – хабарництво іноземних державних посадових осіб – хабарництво членів іноземних представницьких органів – дача хабаря у приватному секторі – одержання хабаря у приватному секторі – хабарництво посадових осіб міжнародних організацій – хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей – хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів – зловживання впливом – відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією – фінансові злочини (a) виписування чи використання рахунку або будь-якого іншого облікового документа чи запису, що містить недостовірну чи неповну інформацію; (b) незаконне неоформлення запису про сплату) – співучасть (допомога у вчиненні чи підбурювання до вчинення будь-якого із кримінальних злочинів, передбачених цією Конвенцією)
<p>Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, підписана від імені України 04.11.99 в м. Страсбурзі та ратифікована згідно із Законом України від 16.03.05 № 2476-IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text)</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 1. Мета</p> <p>Кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві ефективні засоби правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду.</p> <p style="text-align: center;">Стаття 2. Визначення корупції</p> <p>Для цілей цієї Конвенції «корупція» означає прямі чи опосередковані вимогання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи</p>
Закони України	
<p>Закон № 3207-VI від 07.04.2011 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text)</p>	<p>Глава 13-А Адміністративні корупційні правопорушення(статті 172-1 – 172-9)</p> <ul style="list-style-type: none"> – порушення обмежень щодо використання службового становища – пропозиція або надання неправомірної вигоди – порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності – порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) – порушення вимог фінансового контролю – порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів – незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень – нежиття заходів щодо протидії корупції
<p>Закон №221-VII від 18.04.2013 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text)</p>	<p>Стаття 354. Підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації</p> <p>Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою</p> <p>Стаття 369. Пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі</p> <p>Стаття 370. Провокація підкупу</p>
<p>Закон № 224-VII від 14.05.2013 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-18#Text)</p>	<p>Внесені зміни термінологічного характеру передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» щодо «відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень», зокрема до законів «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про службу безпеки України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про прокуратуру»</p>

Нормативно-правовий документ	Основні аспекти регулювання
1	2
Закон від 14.10.2014 № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text	Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також життю інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції.
Закон від 14.10.2014 № 1699-VII Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text	Створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинників, які до неї призводять, зокрема статистичних спостережень, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ з питань запобігання корупції незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства, а також формування суспільної підтримки у подоланні корупції
Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text	Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.
Інші правові акти, якими регулюються окремі аспекти протидії та запобігання корупції	
Постанови Кабінету Міністрів України	– «Питання запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади» від 08.12.2009 № 1422 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-2009-п#Text – «Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям» від 16.11.2011 № 1195 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2011-п#Text

Джерело: складено автором

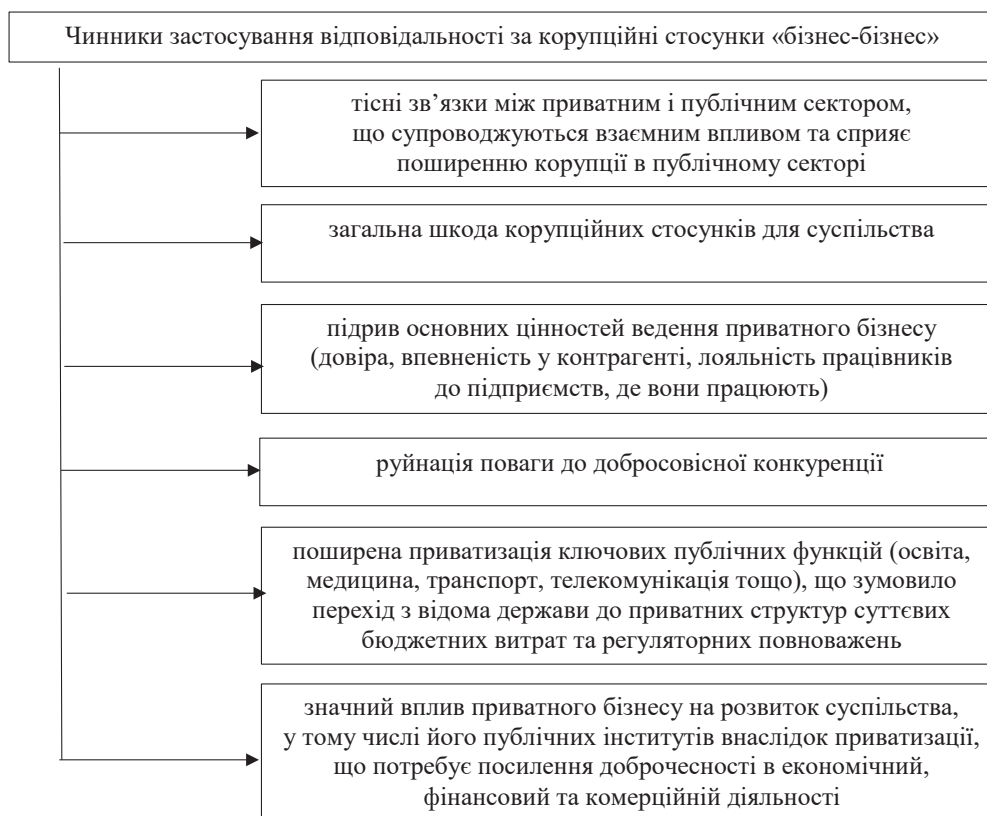

Рис. 2. Чинники, які визначають рівень застосування відповідальності за корупційні стосунки типу «бізнес-бізнес»

вості вирішення питань за допомогою «відкатів», що в цілому призводить до формування корупційної поведінки;

– можливий негативний вплив на репутацію компанії та репутаційні втрати внаслідок розповсюдження негативної інформації про бізнес, у разі виявлення причетності його до корупційних скандалів, що на довгострокову перспективу визначатиме втрату партнерів. Крім того до репутаційних втрат призводитимуть також тиск правоохоронних органів, поширення інформації про судові процеси;

– підрив бізнесу як власного так партнерів, оскільки необхідність виплати «відкатів», закупівлі за завищеною ціною, придбання неякісної продукції та інші схеми прояву корупційних діянь призводить до збільшення собівартості продукції, зниження її конкурентоздатності та якості, що впливає на загальні результати та деградацію бізнесу у відповідних видах економічної діяльності загалом;

– заважає становленню нормального середовища бізнесу, через сприяння поширенню корупції на публічний сектор внаслідок активізації неофіційних зв'язків підприємців з державними службовцями.

Деформація ринкових відносин внаслідок активного розвитку корупції у сфері прихованого підприємництва впливає на функціонування підприємств тіншового сектору набагато вища за ефективність діяльності легально бізнесу за рахунок мінімізації податкових витрат, що сприяє отриманню ними суттєвих конкурентних переваг. Крім того, корупційні відносини спричиняють зловживання домінуючим становищем на товарних та фінансових ринках, незаконне використання авторських прав та об'єктів інтелектуальної власності.

Активний розвиток тіншової економіки можливий лише за умови поширення корупції на всі елементи системи державної влади і управління. Саме тіншовий бізнес сприяє формуванню корупційних відносин в усіх сферах суспільного розвитку. З іншого боку, корупція сприяє створенню умов для приховування результатів підприємницької діяльності, формує основу для появи її нових видів. Тіншовий бізнес формує фінансові засади прояву корупції, своєю чергою корупція підживлює тіншову економіку фінансовими потоками. Саме тому дослідження розвитку прихованого підприємництва та корупції з позиції їх впливу на соціально-економічні процеси в Україні та розробки основ регуляторної політики протидії як прихованому підприємництву так і корупції доцільно вирішувати у комплексі.

Внутрішньо бізнесові корупційні стосунки проявляються як не добросовісні відносини між основними суб'єктами господарської діяльності та мають свої форми. На відміну від корупції у публічному секторі чи відносин між бізнесом та державними службовцями, основу корупції типу «бізнес–бізнес» складає можливість не лише давати хабарі, а й одержувати вигоду від використання своїх повноважень щодо діяльності відповідного господарюючого суб'єкту зі шкодою для функціонування підприємства або організації. Слід відмітити, що корупція у приватному секторі наносить суттєву шкоду не стільки авторитету держави як корупція типу «бізнес–влада», а саме основам ринкової економіки (конкурентні умови ведення бізнесу, повага до приватної власності, добросовісні партнерські відносини тощо). При цьому реалізація основних схем прояву такої корупції призводить до збільшення ціни на товари та послуги, що завдає реальної шкоди безпосередньо власнику, споживачам та клієнтам.

Найбільш поширеними схемами прояву корупції типу «бізнес–бізнес» є: «відкати» (46%), змови щодо утримання цін на певному рівні (38%), купівля комерційної

інформації про конкурентів (37%), купівля інформації щодо тендерних пропозицій (34%), хабарі за працевлаштування (33%) [8].

Динаміка та обсяги приховування результатів бізнесу значною мірою залежать від параметрів розвитку країни, насамперед, таких як загальний стан економіки, рівень життя населення, наявність державних обмежень.

Вилучення з легального обігу значних обсягів грошових коштів шляхом активізації функціонування прихованого бізнесу та здійснення прихованого підприємництва мають низку макроекономічних наслідків, зокрема:

– зниження ефективності функціонування фінансово-кредитної системи, погіршення інвестиційного клімату, руйнація соціальної інфраструктури суспільства, створення умов для вивезення капіталу за кордон, сприяння розвитку організованої злочинності;

– поглиблення майнового розшарування населення, криміналізація суспільства, деформації структури економіки, що посилює загрози економічній безпеці країни.

В Україні корупція набула системного характеру і стала самостійною політичною системою. Наразі для неї характерними є риси, які все активніше виділяються в дослідженнях [8; 14]:

а) політика в державі підпорядкована приватним інтересам осіб, які «знаходяться у владі, біля влади, здатні впливати на владу»;

б) надходження у вигляді тіншових доходів складають вагомий частину загального доходу чиновників;

в) у країні стає нормою економічної та правової культури корупційна поведінка;

г) «тіншові» варіанти отримання доходів та стимулювання активно використовуються виконавчою владою.

Отримання прихованих доходів долає суперечність між інтересами держави та ринковими суб'єктами, які мають змогу реалізувати свої інтереси виключно в такий спосіб, не маючи можливості або не бажаючи здійснювати легальну економічну діяльність. При цьому корупційні відносини супроводжуватимуть бізнес до того моменту, поки існуватиме доцільність здійснення прихованої підприємницької діяльності, тобто витрати на «відкати» будуть меншими за загальні сукупні легальні платежі підприємця.

Крім того, вирішення окремих проблем підприємницької діяльності також може розглядатися спонукальними мотивами до появи корупційних відносин. Зокрема йдеться про наступне:

1) бажання уникнути надмірного оподаткування доходів мотивує підприємців до приховування результатів економічної діяльності. Так, за рахунок «економії на сплаті податків» шляхом їх несплати або мінімізації може здійснюватися прихована виробнича діяльність, результати якої не обліковані, а ціни можна встановлювати нижчими для споживачів. Як наслідок, збільшується обсяг продажів споживачам товарів та послуг, зростають неоподатковувані доходи підприємця.

2) приховане підприємництво надає більше свободи, внаслідок зарегульованості та складності існуючих дозвільних процедур.

3) невідповідність розміру податків кількості й якості суспільних благ, які можна отримати від держави, а також напругами використання зібраних податкових надходжень на розвиток країни, забезпечення соціально незахищених верств населення та інші суспільно корисні напрями розвитку країни.

Розвиток тіншової зайнятості спричиняє перелив робочої сили із легальної економіки в тіншові види економічної діяльності. Така ситуація впливає на зменшення обсягів виробленої продукції в легальній економіці, що супрово-

джується зниженням податкових надходжень до бюджету, а тому зростання податкового тиску на інших платників по суті стає наслідком зростання прихованого підприємництва в українській економіці. Слід відзначити, що у такому замкненому колі держава також впливає на активізацію тіньових процесів. У результаті функціонування лобістських груп, існування олігархічних структур внаслідок зрощення владних структур і капіталу впливають на діяльність законодавчих, виконавчих та судових органів у нашій країні, що дає їм змогу контролювати базові види економічної діяльності, бюджетоутворюючі галузі національної економіки.

Подолання корупції у відносинах «бізнес–бізнес» частково передбачене у антикорупційному законодавстві, проте відношення до дієвості таких заходів є неоднозначним. Варто відмітити, що подолання корупції в сфері таких стосунків важливі, проте позитивні аспекти прихованого підприємництва стримують негативне ставлення до корупції в приватному бізнесі внаслідок загального стану економіки в країні. Таким чином, досягнення дієвості антикорупційних заходів у стосунках «бізнес–бізнес» залежить від мотивації підприємців до зміни ставлення до корупції, а також формування у них впевненості, що застосування таких антикорупційних заходів у конкурентному середовищі не суттєво вплине на переваги розвитку їх бізнесу.

Саме тому, проблема впливу корупції на появу та розвиток прихованого підприємництва потребує вирішення у комплексі з корупцією у стосунках як «бізнес–влада» та і «бізнес–бізнес», оскільки корупція в приватному бізнесі набула такого поширення завдяки високому рівню корупції в державі. Однією з головних причин такого стану слід визнати те, що надмірна зарегульованість бізнесу та втручання в його здійснення на рівні контролюючих органів спричиняє необхідність налагодження постійних тісних контактів між підприємцями та чиновниками різних рівнів. При цьому рівень чиновника залежить від складності та масштабу бізнесу. Саме тому можливість подолання та протидія корупції в приватному бізнесі, а також детінізація підприємницької діяльності залежить від рівня втручання держави у справи бізнесу. Тобто суттєве зменшення такого втручання та контроль, орієнтований на захист

інтересів населення, а не лише наповнення бюджету спроможні позитивно вплинути на дієвість антикорупційних заходів у сфері підприємницької діяльності. До цих заходів доцільно віднести:

- зменшення податкового тиску на підприємців,
- мотивування їх зацікавленості у прозорому веденні бізнесу,
- уникнення практики «подвійних стандартів» при реалізації контрольних функцій з боку чиновників,
- посилення відповідальності чиновників за корупційні стосунки з бізнесом,
- активізація використання інформаційно-комунікаційних систем для переведення частини контрольних функцій у цифрову сферу,
- відмова від практики відшкодування збитків та встановлення необґрунтованих преференцій для приватного бізнесу з використанням бюджетних ресурсів,
- встановлення рівних та прозорих умов ведення бізнесу для всіх учасників ринкових відносин.

Варто також сприяти формуванню антикорупційної поведінки у бізнесі, зміні існуючих стереотипів розуміння та сприйняття корупції в суспільстві. А такий варіант ставлення до корупційних стосунків та детінізації підприємництва можливий у разі зміни ставлення до корупції у суспільстві в цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Система корупційно-тіньових відносин є головною перешкодою для модернізації національної економіки та забезпечення її подальшого розвитку. Своєю чергою, посилення тиску на бізнес спричиняє зростання активності прихованого підприємництва, що зрештою спричиняє погіршення загальноекономічної ситуації в країні.

Таким чином, погіршення ситуації стимулює подальше приховування доходів від оподаткування, що посилює диференціацію доходів і все більша кількість населення ще більше змушені втягуватися в тіньові економічні відносини.

При цьому корупційні відносини супроводжуватимуть бізнес до того моменту, поки існуватиме доцільність здійснення прихованої підприємницької діяльності, тобто витрати на «відкати» будуть меншими за загальні сукупні легальні платежі підприємця.

Список використаних джерел:

1. Scheider K. The Shadow Economy in Europe. ATKearney. Johannes Kepler Universitat Linc. JKU. 2013. 23 p.
2. Сото Э. де. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире Москва : Catallaxy, 1995. 215 с.
3. Исправников В.О. Теневая экономика. Москва : Инфра, 2007. 321 с.
4. Ечкамов С.М. Теневая экономика: анализ и моделирование. Москва : Финансы и статистика, 2004. 408 с.
5. Варналій З.С. Теоретичні засади детінізації економіки України Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2014. № 1. С. 46–51.
6. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика : [монографія]. Київ : Київський університет, 2008. 239 с.
7. Предборський В. А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Київ : Кондор, 2005. 614 с.
8. Корупція і тіньова економіка: політекономічний аспект : [монографія] / М.В. Фоміна, В.В. Приходько, М.Г. Каптуренко [та ін.] ; кер. авт. кол. і наук. ред. М.В. Фоміна. Донецьк : Дон НУЕТ, 2012. 333 с.
9. Белкін Л. М. Вплив боротьби з відмиванням «брудних» грошей на тінізацію економіки. Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : мат-ли Міжн. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 30 черв. 2012 р. Запоріжжя : Істина, 2012. С. 69–71.
10. Азаров Ю. Ю. Боротьба з легалізацією коштів, отриманих протиправним шляхом: стан і перспективи розвитку. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал.* 2011. № 2–3 (25–26). С. 345–352.
11. Белкін Л. М. Тінізація економіки України як результат неналежного державного управління. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал.* 2011. № 2–3 (25–26). С. 33–45.
12. Фоміна М. В. Корупційно-тіньові відносини: політекономічний аспект *Економічний нобелівський вісник.* Дніпропетровськ, 2014. № 1(7). С. 471–478.
13. Про запобігання корупції Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
14. П'ясецька-Устич С. В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально-економічних відносин суспільства. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2016. Випуск 10. С. 34–39.

References:

1. Scheider K. (2013). The Shadow Economy in Europe. ATKearney. Johannes Kepler Universitat Linc. JKU. 23 p.
2. Soto de. E. (1995). Inoy put'. Nevidimaya revoliutsiia v tretem mire [Another way. The Invisible Revolution in the Third World]. Moskow: Catallaxy, 215 p. (in Russian)
3. Ispravnikov V.O. (2007). Tenevaya ekonomika [Shadow economy]. Moskow: Infra, 321 s. (in Russian)
4. Echmakov S.M. (2004). Tenevaya ekonomika: analiz i modelirovanie [Shadow economy: analysis and modeling]. Moskow: Finansy i statistika, 408 s. (in Russian)
5. Varnaliy Z.S. (2014). Teoretychni zasady detinizatsii ekonomiky Ukrainy [Theoretical bases of de-shadowing of economy of Ukraine]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, no. 1, pp. 46–51. (in Ukrainian)
6. Mazur I.I. (2008). Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktyka [De-shadowing of Ukraine's economy: theory and practice]: [monohrafiia] Kyiv: Kyivskiy universytet, 239 s. (in Ukrainian)
7. Predborskyi V.A. (2005). Detinizatsiia ekonomiky u konteksti transformatsiinykh protsesiv [De-shadowing of the economy in the context of transformation processes]. Kyiv: Kondor, 614 s. (in Ukrainian)
8. Koruptsiya i tinyova ekonomika: politekonomichnyi aspekt [Corruption and shadow economy: political-economic aspect]: [monohrafiia] (2012) / M.V. Fomina, V.V. Prykhodko, M.H. Kapturenko [ta in.]; ker. avt. kol. i nauk. red. M.V. Fomina. Donetsk: Don NUET, 333 s. (in Ukrainian)
9. Bielkin L. M. (2012). Vplyv borotby z vidmyvanniam «brudnykh» hroshei na tinizatsiiu ekonomiky. Tendentsii ta priorytety reformuvannia zakonodavstva Ukrainy [The impact of the fight against money laundering on the shadowing of the economy Trends and priorities for reforming the legislation of Ukraine]: mat-ly Mizhn. nauk.-prakt. konf., m. Zaporizhzhia, 30 cherv. 2012. Zaporizhzhia: Istyna, pp. 69–71. (in Ukrainian)
10. Azarov Yu. Yu. (2011). Borotba z lehalizatsiieiu koshtiv, otrymanykh protypravnym shliakhom: stan i perspektyvy rozvytku [The fight against legalization of funds obtained illegally: the state and prospects of development]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka): nauk.-prakt. zhurnal*, no. 2–3 (25–26), pp. 345–352.
11. Bielkin L. M. (2011). Tinizatsiia ekonomiky Ukrainy yak rezultat nenalezhnogo derzhavnoho upravlinnia [Shading of the Ukrainian economy as a result of improper public administration]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka): nauk.-prakt. zhurnal*, no. 2–3 (25–26), pp. 33–45. (in Ukrainian)
12. Fomina M.V. (2014). Koruptsiino-tinovi vidnosyny: politekonomichnyi aspekt [Corruption-shadow relations: the political-economic aspect]. *Ekonomichnyi nobelivskiy visnyk*, no. 1(7), pp. 471–478. (in Ukrainian)
13. Pro zapobihannia koruptsii [On the Prevention of Corruption]. Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 no. 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (accessed 08 January 2019). (in Ukrainian)
14. Piasetska-Ustych S.V. (2016). Koruptsiia i tinova ekonomika v systemi sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn suspilstva [Corruption and the shadow economy in the system of socio-economic relations of society]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 10, pp. 34–39. (in Ukrainian)

КОРРУПЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ПОЯВЛЕНИЯ
И РАСПРОСТРАНЕНИЯ СКРЫТОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Аннотация. Наличие теневой экономической деятельности, усугубляемой коррупцией, угрожает институциональной среде страны, создает угрожающие препятствия экономическому развитию, социальной сфере в стране, препятствует росту благосостояния и улучшению жизни, созданию благоприятной деловой среды и инвестиционного климата, борьбы с преступностью, эффективности правоохранительных и судебных органов. Цель статьи – выявить коррупционный аспект теневых отношений при осуществлении скрытой предпринимательской деятельности с точки зрения последствий их воздействия на социально-экономическое развитие Украины. Выделены основные причины скрытого предпринимательства с точки зрения коррупции. Предлагается разделить коррупционные отношения по сферам их возникновения на отношения «бизнес-власть» и «бизнес-бизнес». Определено, что коррупция присутствует в развитии общества в целом, так как способствует концентрации в частном теневом секторе значительных финансовых ресурсов и полномочий, которые изымаются из государственного сектора и могут быть направлены на решение социально-экономического развития. Кроме того, коррупция между предприятиями наносит ущерб развитию самого бизнеса, поскольку влияет на общий характер и возможности ведения бизнеса. Именно теневой бизнес способствует формированию коррупционных отношений во всех сферах общественного развития. С другой стороны, коррупция способствует созданию условий для сокрытия результатов предпринимательской деятельности, формирует основу для появления новых видов. Теневой бизнес составляет финансовую основу коррупции, а коррупция, в свою очередь, подпитывает теневую экономику финансовыми потоками. Описаны причинно-следственные связи между коррупцией и теневой экономикой, мотивация бизнеса к скрытому предпринимательству. Обобщенные факторы, определяющие уровень применения ответственности за коррупционные отношения типа «бизнес-бизнес». Обоснована важность и необходимость внедрения мер противодействия коррупционным отношениям, направленных на формирование прозрачной конкурентной среды ведения бизнеса.

Ключевые слова: детенизация бизнеса, коррупция, коррупционные отношения, коррупционные отношения в частном бизнесе, скрытое предпринимательство, тенизация, теневая экономика.

CORRUPTION ASPECTS OF THE EMERGENCE AND DISTRIBUTION OF HIDDEN ENTERPRISE

Summary. The presence of shadow economic activity, exacerbated by corruption, threatens the institutional environment of the country, creates threatening obstacles to economic development, social sphere in the country, hinders the growth of welfare and improvement of life, creating a favorable business environment and investment climate. combating crime, the effectiveness of law enforcement and the judiciary. The purpose of the article is to identify the corruption aspect of shadow relations in the implementation of covert business activities from the standpoint of the consequences of their impact on the socio-economic development of Ukraine. The main reasons for hidden entrepreneurship from the standpoint of corruption are highlighted. It is proposed to differentiate corruption relations according to the spheres of their establishment into relations such as "business-government" and "business-business". It is determined that corruption is indisputable for the development of society as a whole, as it contributes to the concentration in the private shadow sector of significant financial resources and powers that are removed from the public sector and could be aimed at solving socio-economic development problems. its main functions. In addition, business-to-business corruption is detrimental to the development of the business itself, as it affects the general nature and opportunities for doing business. It is the shadow business that contributes to the formation of corrupt relations in all spheres of social development. On the other hand, corruption contributes to the creation of conditions for concealing the results of entrepreneurial activity, forms the basis for the emergence of new types. The shadow business forms the financial basis for corruption, and corruption in turn fuels the shadow economy with financial flows. The causal links between corruption and the shadowing of the economy, the motivation of business to covert entrepreneurship are described. Generalized factors that determine the level of application of responsibility for corrupt relations such as "business-business". The importance and necessity of introduction of measures of counteraction to corrupt relations which are focused on formation of a transparent competitive business environment are substantiated.

Key words: de-shadowing of business, corruption, corrupt relations, corrupt relations in private business, hidden entrepreneurship, shadowing, shadow economy.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9700-7302>